

ПРОВІДНІ ПРИНЦИПИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

У статті розкрито основні принципи статевого виховання учнів у закладах освіти країн Євросоюзу (принцип врахування вікових особливостей школярів і типу навчального закладу, мультидисциплінарності, відкритості питань, орієнтації на поведінку учнів, комплексності, науковості, об'єктивності, новизни та актуальності, правдивості, авторитетності джерел інформації, чистоти та інші принципи) та дана коротка їх характеристика.

Ключові слова: *статеве виховання, учнівська молодь, принципи статевого виховання, заклади освіти, країни Євросоюзу.*

Сучасне українське суспільство переживає не лише глибоку соціальну-економічну і політичну кризу, а й кризу екзистенційну, морально-духовну, що характеризується втратою життєвих орієнтирів молоддю, руйнуванням моральних цінностей та світогляду. Такі процеси негативно впливають на розвиток підростаючого покоління і відображаються на найтоншій його сфері – статевому самовираженні.

Розвиток демократичних процесів в Україні в умовах глобалізації та євроінтеграції передбачає вивчення питань статі у всіх сферах функціонування суспільства, що актуалізує реалізацію статевознавчого підходу в гуманітарній галузі, у виховній діяльності навчальних закладів. У контексті вивчення новітніх стратегій і тактик статевого виховання доцільно звернутися до досвіду ряду країн Європейського Союзу, в яких накопичено значні досягнення у статевому вихованні, сексуальній освіті та формуванні культури міжстатевих взаємин молоді.

Повноцінний аналіз теоретичних і практичних проблем формування міжстатевих стосунків учнівської молоді неможливо реалізувати без вивчення праць вітчизняних і зарубіжних фундаторів освіти – Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Беха, П. Блонського, Л. Богдановича.

Заслугове уваги дослідження статевого виховання як соціально-педагогічної проблеми в контексті філософії неопозитивізму та прагматизму, гуманістичної педагогіки, розроблення ефективних шляхів виховання дівчат і хлопців британськими

(Л. Арчер (L. Archer), М. Коул (M. Cole), П. Мерфі (P. Murphy), С. Томлінсон (S. Tomlinson) та інші), німецькими (Й. Зенде (J. Sende), Р. Борман (R. Borrman), М. Гемпель (M. Hempel), К. Павек, Б. Швенке (B. Schwanke) та інші), польськими (М. Браун-Галковська (M. Braun-Galkowska), В. Брейнак (W. Brejnak), В. Фіялковський (W. Fijałkowski), В. Оконь (W. Okoń), З. Іздебський (Z. Izdebski) та інші) вченими та вченими Скандинавських країн (Т. Бартс (T. Bartz), О. Контула (O. Kontula), Т. Нурміаго (T. Nurmiaho), К. Едгард (K. Edgardh), С. Сінгч (S. Singh) та інші).

Метою статті є розкриття провідних принципів статевого виховання учнів у закладах освіти країн Євросоюзу, що значною мірою пливають на становлення сучасної системи статевого виховання учнівської молоді.

Керівні положення, що розкривають особливості статевого виховання молодого покоління в школах країн Євросоюзу, знаходять відображення в принципах статевого виховання. У них подана певна система організації змісту статевого виховання, шляхи й засоби його реалізації у виховному процесі, відображені сучасні світоглядні позиції щодо проблеми взаємовідносин осіб протилежних статей та її розв'язання. Керівні положення статевого виховання педагога країн Євросоюзу обґрунтовують з урахуванням національних та глобальних тенденцій розвитку педагогічної науки, освіти, культури, що склалися під впливом тривалого суспільного, культурного, релігійного і політичного розвитку.

Вивчення положень Європейської Хартії із сексуальних і репродуктивних прав, а також інших директивних документів ЄС, таких як “Стандарти сексуальної освіти в Європі”, “Керівництво по розробці політики і дій в сексуальній освіті в Європі” дало змогу з'ясувати, що у цих документах виділено загальні принципи статевого виховання: 1) відповідність віку, рівню розвитку і розуміння молоді, врахування культурного та соціального середовища, в якому перебуває дитина, та її статева належність. Сексуальна освіта повинна відповідати реальному життю молоді; 2) в основі сексуальної освіти лежать сексуальні та репродуктивні права людини, а також цілісна концепція благополуччя, яка охоплює і здоров'я; 3) сексуальна освіта ґрунтується на гендерній рівності, самовизначенні та прийнятті різноманітності способів співжиття; 4) сексуальна

освіта починається з моменту народження. 5) сексуальна освіта сприймається як складник справедливого й співчутливого суспільства, в якому права і можливості надаються як окремим особам, так і спільнотам; 6) сексуальна освіта основана на точних наукових даних [10].

Крім того, кожна із країн Євросоюзу виробляє свої керівні положення, які рекомендовані директивами окремої держави. Зокрема, у Німеччині, фундаментальними щодо статевого виховання молоді є такі принципи: орієнтація на поведінку, комплексність, науковість, сприяння дискусій, орієнтація на учнів, мультидисциплінарність, практичність, ситуативність, проблемність, диференціація, можливість розділення хлопців і дівчат, в основі яких лежать компетенції [2].

Встановлено, що переважають поняття компетенції поведінки, комплексності і методичної компетенції. Принцип науковості вказує на сприяння теоретичній компетенції, сприяння вмінню дискутувати відносять до соціальної компетенції. Лише персональна компетенція не відображена безпосередньо у конкретному дидактичному принципі, частково її поєднують з орієнтацією на поведінку учнів.

Розглянемо характерні особливості окремих із наведених принципових положень.

Принцип врахування вікових особливостей школярів і типу навчального закладу. Статеве виховання молодшого школяра спирається на інформацію, яка є для дітей уже відомою. На думку П. Сандерс (P. Sanders), передумовою успішного здійснення статевого виховання у молодших класах є, насамперед, атмосфера довіри та невимушеності. Його основна мета полягає у поверхневому ознайомленні дітей з особливостями фізичного розвитку, створенні довірливих взаємин між хлопцями та дівчатами [8, с. 47], яке здійснюється, зазвичай, класним керівником на заняттях рідної мови, етики, релігії, фізичної культури, з використанням відповідної дитячої літератури, здебільшого в ігровій формі.

Під час статевого виховання в підлітковому віці слід зважати на специфіку періоду статевого дозрівання школярів, підвищену конфліктність між хлопцями та дівчатами у цей час. Специфічна статеві відмінність у сексуальній соціалізації хлопців та дівчат пов'язана з їхніми індивідуальними властивостями і здібностями, культурним та соціальним середовищем, в якому перебуває підліток, та його статевою належністю.

Статеве виховання старшокласника характеризується свободою його організації, має на меті якнайповніше врахування інтересів та потреб молоді. Виховна діяльність вчителя орієнтована на поведінку та особистість молодої людини [9].

Опрацьовані документальні матеріали дають змогу виокремити принцип мультидисциплінарності у статевому вихованні. Він полягає в тому, що це виховання має здійснюватися не лише тоді, коли про це вказано у навчальному плані, а на всіх заняттях і в усіх місцях шкільного життя, заплановано і поза планом, свідомо і несвідомо. Питання сексуальності, партнерства, стосунків статей, розподілу ролей між ними, кохання можуть бути пов'язані з різними навчальними темами [4, с. 129].

Застосування мультидисциплінарного принципу дає змогу різними шляхами розширити рамки навчального заняття, забезпечуючи при цьому прямий зв'язок між дисциплінами під час обговорення тієї чи іншої теми.

Перевагою цього принципу є підвищення навчальної успішності й інтенсивний особистий вплив учителя на школярів, що сприяє їх статевому вихованню. Проводити мультидисциплінарні заняття рекомендовано, оскільки багато проблем сексуальності за своєю суттю є настільки комплексними, що для їх обговорення і вирішення не вистачає спеціальних знань лише з одного предмета, а найбільш ефективним є аналіз міжпредметних зв'язків [6, с. 47].

Варто зазначити, що мультидисциплінарне навчання утвердилося в більшості країн Євросоюзу як загальний принцип навчання. Розширення меж навчальних предметів у статевому вихованні є основою досягнення позитивного результату, якого на окремих заняттях не завжди можна досягти. Для учнів з'являється можливість освоїти краще пройдену тему щодо сексуальності у своїх комплексних вимірах і використати власний досвід під час підбиття підсумків. Мультидисциплінарне статеве виховання передбачає високий рівень готовності і вміння педагогів до співробітництва у навчальному процесі, що проявляється у тих навчальних предметах, які вони викладають, й оглядових знань з інших предметів [6, с. 175].

Завдання зі статевого виховання, відповідно до директив і навчальних планів ряду країн Євросоюзу, вирішуються під час викладання в школі багатьох навчальних дисциплін, насамперед рідної мови, суспільствознавства, соціології, історії,

мистецтва, політології, етики, релігії, біології. Особливо успішно це здійснюється у вивченні рідної мови, а також суспільствознавчих предметів. На заняттях з цих предметів опрацьовується, як цивілізації й культури, їхні норми життя впливають на сексуальність і сім'ю та пов'язані з ними уявлення про цінності.

До тем про сексуальність учні можуть розглядати тексти з різноманітних епох у їхньому значенні для минулого і сучасного, з погляду їхньої значущості для молоді. Наприклад, порівняти місце і права чоловіка та жінки різних епох і культур в економічному та політичному взаємозв'язку й дискутувати з цього приводу. Це може сприяти становленню власних орієнтирів і життєвих поглядів щодо історичних і соціологічних вимірів [148, с. 161].

У Скандинавських країнах статеве виховання основане на принципі відкритості питань, що стосуються сексу, але це аж ніяк не є пропагандою для молодого покоління. Це лише те, що, як вважають науковці, інколи може врятувати їхнє життя [7].

Україна як самостійна держава за роки своєї незалежності зробила перші кроки на шляху до статевого виховання молоді. Про це свідчать значні напрацювання вітчизняних учених щодо статевого виховання та статевої просвіти підростаючого покоління. Ми підтримуємо думку більшості науковців зарубіжних країн, які вважають, що у статевому вихованні учнівської молоді слід дотримуватися ще й таких принципів: статеве виховання має здійснюватися у постійному взаємозв'язку з усіма іншими напрямками виховної роботи навчального закладу; зміст, форми та методи статевого виховання повинні відповідати віковим та індивідуальним особливостям учнів, а також рівню їхніх знань, що дає їм право отримувати вичерпні відповіді на питання, які їх хвилюють; учні, які цікавляться більш глибокими та специфічними питаннями, повинні отримувати інформацію індивідуально або в невеликій групі під час бесіди зі спеціалістом з питань статевознавчого характеру [2].

Ми вважаємо, що статеве виховання має ґрунтуватися, крім загальнонавчаних, ще й на спеціальних принципах:

- *принцип гуманізації статевого виховання* – передбачає насамперед повагу до особистості дитини, що проявляється у знанні вихователем індивідуальних особливостей школяра, у забезпеченні умов для його розвитку

з урахуванням інтересів, індивідуальних смаків, потреб, поглядів через довіру до вихованця, доброту, чуйність, увагу, співчуття, ставлення до особистості як до самого себе, вмінні ставати на його позиції, розуміти внутрішній світ дитини, у бажанні і вмінні слухати і чути учня, веденні діалогу на основі рівностей позицій, взаємоповаги і довіри, коли засобами спілкування є не настанови, заборони та погрози, а врахування точки зору співбесідника, розумні вимоги до нього, тобто вчитель перейматися проблемами вихованця;

- *принцип об'єктивності, правдивості, науковості* полягає у висвітленні питань, пов'язаних із сексуальною та репродуктивною функцією людини, інтимними стосунками; роз'яснення складних для розуміння питань статі повинно впливати із усталених законів природи та суспільства і бути з ними в гармонійному взаємозв'язку;
- *принцип адресності* передбачає доступність інформації з урахуванням рівня фізичного та психічного розвитку учня, набутого ним досвіду;
- *принцип авторитетності джерел інформації* ґрунтується на тому, що до навчально-виховного процесу долучаються фахівці з відповідною підготовкою. Отримана учнями інформація не повинна містити елементи сексуальної стимуляції поведінки дитини; нехтування цим принципом може призвести до виникнення багатьох збочень та відхилень у статевій поведінці сучасної молоді;
- *принцип послідовності та системності* статевого виховання визначає спрямованість виховного процесу і передбачає наступність у переданні інформації, має на меті виховати в учнів бажання набувати знання статевознавчого характеру надалі;
- *принцип неперервності* характеризується проведенням статевого виховання як неперервного і послідовного процесу, який починається з раннього віку, і кожний етап є основою для наступного;
- *принцип активності* передбачає установку на головне – знання та вміння набуваються для того, щоб вони стали передумовою, основою для практичної діяльності

та подальшого розвитку особистості; в основу якої можуть бути покладені лише ті знання про стать, які не подаються у вигляді готових висновків, а “дозрівають, народжуються” в результаті створення таких умов, за яких вихованець підходить до них самостійно і стає їх активним творцем. Принцип свідомої активності передбачає запобігання виникненню проблемних ситуацій у статевій сфері через озброєння вихованця необхідною інформацією та готовність і прагнення до самостійної діяльності, яка спрямована на засвоєння суспільного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями щодо питань статі;

- *принцип новизни та актуальності* охоплює не розрізнений набір заходів з ігнорування інтересів, запитів, а розгляд оновлених шляхів, методів, підходів до її вирішення. Цей принцип повинен бути пов’язаний із принципом гуманізації статевого виховання, тобто послідовною орієнтацією на особистість підлітка, на формування його індивідуальності, що приводить до особистісно орієнтованого підходу у статевого вихованні, метою якого є сприяння становленню та розвитку особистості вихованця;
- *принцип перспективної ініціативи* оснований на набуттю раніше досвіді про питання статі, спрямованому на підготовку до майбутнього життя з урахування актуальної перспективи підростаючого покоління;
- *принцип чистоти* полягає у збагаченні вихованців інформацією про стать та взаємовідносини людей різної статі, але не у заміні статевого виховання моралізуванням;
- *принцип контролю та підтримки* спрямований на запобігання сліпій довіри до учня, що обертається на практиці байдужістю чи стимуляцією;
- *національний компонент змісту виховної діяльності* передбачає здійснення її на основі широкого використання різних видів народної творчості, надбань народної педагогіки у вихованні сім’янина; традиційним є ставлення українського народу до родини, кохання, материнства та батьківства як до найбільших цінностей у житті людини [1].

В обґрунтуванні принципів статевого виховання педагогі країн Євросоюзу спираються на рішення й рекомендації міжнародних конференцій, присвячених актуальним проблемам статі. Водночас вони виходять із специфіки демографічної ситуації, яка склалася в їхніх країнах, традицій шкільної освіти, потреб педагогічної науки, що розвиваються безпосередньо в кожній з цих держав. Сформульовані принципи дають загальне уявлення про тенденції в підходах до організації й здійснення статевого виховання у школі, побудовані на гуманістичних ідеалах міжстатевих взаємин.

Поліаспектне вивчення найкращих зразків зарубіжного, зокрема європейського досвіду, нагромадженого у цій сфері, сприятиме інтенсивнішій реалізації статевознавчого підходу в вітчизняній системі освіти, яка в Україні з різних причин розгортається досить повільно.

Література

1. Василенко О. В. Педагогічні умови статевого виховання старших підлітків у позаурочній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Оксана Василівна Василенко. – К., 2006. – 225 с.
2. Паничок Т. Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині : дис. ... пед. наук : 13.00.07 / Тетяна Ярославівна Паничок. – Тернопіль, 2010. – 163 с.
3. Empfehlungen für das fächerübergreifende Thema Gesundheits-erziehung. – Erfurt, 1999. – S. 430. – (Thüringer Kultusministerium).
4. Furian M. Liebeserziehung / Martin Furian. – Wiesbaden : Quelle & Meyer, 1995. – S. 156. № 129
5. Handler L. Kompetencje nauczyciela przedmiotu “Wiedra o zyciu seksualnum czlowleka” // Pedagogika w systemie akademickiego ksztailcenia nauczycieli. – Bydgoszcz – Krarow, 1999.
6. Hanswille R. Fragen zum Sex / Reinert Hanswille. – München : Kösel, 1990. – S. 100. № 150
7. Risor, H. Sex education in school sin Denmark. Does Forening en for Famili eplanlaegning (the Danish PPA) have a roletoplay? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov>.
8. Sanders P. Lieben, Lernen, Lachen. Sexualerziehung für 6-12-jährige / P. Sanders, L. Swiden. – Mülheim : Verlag an der Ruhr, 1992. – S. 114. № 239

9. Sexualpädagogik in der Schule gestalten. Handreichungen zur Qualifizierung von Lehrkräften der Sekundarstufen. – Hamburg, 2000. – S. 13-15. – (Behörde für die Schule, Jugend und Berufsbildung Hamburg). № 261
10. Standards for Sexuality education in Europe [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.BzGA-whoec.do/?vid..idshone>. (2011).

О. В. Бялык

Ведущие принципы полового воспитания учащихся в заведениях образования стран Евросоюза

Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины (Умань, Украина)

В статье раскрыты ведущие принципы полового воспитания учащихся в учреждениях образования стран Евросоюза (принцип учета возрастных особенностей школьников и типа учебного заведения, мультидисциплинарности, открытости вопросов, ориентации на поведение учащихся, комплексности, научности, объективности, новизны и актуальности, правдивости, авторитетности источников информации, чистоты и другие принципы) и дана их характеристика.

Ключевые слова: половое воспитание, учащаяся молодёжь, принципы полового воспитания, заведения образования, страны Евросоюза.

О. V. Vyalyk

The Guiding Principles of Sex Education of Students in Educational Institutions of EU Countries

Uman State Pedagogical University named after
Pavlo Tychna (Uman, Ukraine)

In the article, the basic principles of sex education of students in educational institutions of the European Union are presented. The author argues that sex education for primary school children is based on information that is already known to children and specifies that the teacher should take into consideration the specificity of this period of puberty.

The increased conflict between people of different sexes in youth age stipulates the need to take a better account of students' interests. The educational activities of the teacher should be focused on the behavior and the individuality of the young person.

The principle of multy-subject in sex education is that education is carried out not only when included in the curriculum and in all classes, but in all areas of school life, outside the scheduled plan, consciously and

unconsciously. The issue of sexuality, partnership relations and roles of man and woman, love can be associated with different educational topics.

In Scandinavian countries, leading in the implementation of sex education is the principle of open questions related to sex, being in no way propagating for the young generation.

We believe that sexual education of youth should be based, in addition to the generally recognized, even on special principles: the principle of humanization of sex education, the principle of objectivity, truth, science, the principle of targeting, credibility of sources of information, coherence and consistency, continuity, activity, novelty and relevance, the national component of educational content and others.

Keywords: sex education, students, principles of sex education, educational institutions, EU countries.

References

1. Vasilenko, O. V. (2006). *Pedagogichni umovy statevoho vykhovannia starshykh pidlitkiv u posaurochnii dialnosti* [Pedagogical conditions of sex education of senior teenagers in extracurricular activities] (Doctoral dissertation, Uman).
2. Panichok, T. A. (2010). *Stateve vykhovannia uchnivskoi molodi v Nimechchyni* [Sex education of youth in Germany] (Doctoral dissertation, Ternopil).
3. Empfehlungen für das fächerübergreifende Thema Gesundheits-erziehung (1999). – Erfurt, (Thüringer Kultusministerium).
4. Furian, M. (1995). *Liebeserziehung* / Martin Furian. – Wiesbaden : Quelle & Meyer.
5. Handler, L. (1999). *Kompencje nauczyciela przedmiotu “Wiedra o zyciu seksualnum czlowleka” // Pedagogika w systemie akademikiego ksztailcenia nauczycieli.* – Bydgoszcz – Krarow.
6. Hanswille, R. (1990). *Fragen zum Sex* / Reinert Hanswille. – München : Kösel.
7. Risor, H. Sex education in schools in Denmark. Does Forening en for Famili eplanlaegning (the Danish PPA). Retrieved from // www.ncbi.nlm.nih.gov.
8. Sanders, P. (1992). *Lieben, Lernen, Lachen. Sexualerziehung für 6-12-jährige* / P. Sanders, L. Swiden. – Mülheim : Verlag an der Ruhr.
9. *Sexualpädagogik in der Schule gestalten. Handreichungen zur Qualifizierung von Lehrkräften der Sekundarstufen* (2000). – Hamburg. – [Behörde für die Schule, Jugend und Berufsbildung Hamburg].
10. *Standards for Sexuality education in Europe* (2011). Retrieved from <http://www.BzGA-whoec.do/?vid..idshone>.